

TEMPERAMENT ȘI CREAȚIE LA LIVIU MARIAN

TRAIAN CANTEMIR

Deși vlăstar al marelui folclorist și etnograf S. Fl. Marian, Liviu Marian n-a manifestat aceeași caldă și largă comprehensiune pentru cultura și creațiile populare ca și distinsul său părinte. Făcând parte din generația lui Sadoveanu, Rebreanu, Arghezi și Galaction, s-a simțit atras mai mult de beletristica acestora decât de produsele literare anonime. Apreciindu-le arta cuvântului și structura compozițională a pieselor, și-a descoperit, involuntar, propria-i vocație literară. N-a utilizat-o numai în transfigurări de ordin lirico-epic, ci și în studiile de istorie literară întreprinse, dovedind și în privința aceasta incontestabile înclinații.

Pe planul creațiilor beletristice s-a remarcat atît în proză, cît și în poezie. Proza aparține începuturilor sale artistice. **Suflete stinghere** vede lumina tiparului în 1910; **Printre picături**, în 1912. Poezie semnează și mai tîrziu. Deși perioada liricii durează pînă la extincție, totuși versurile n-au fost adunate în volum. Victor Morariu susține că Liviu Marian ar fi avut sub tipar o culegere de poeme intitulată **Viața mea**¹. În cazul cînd afirmația corespunde adevărului, motivele scoaterii ei de sub teacurile întreprinderii poligrafice nu pot fi decît două. Sau au intervenit evenimente istorice — primul război mondial — care au împiedicat finalizarea tipăririi sau însuși autorul a oprit editarea ei dintr-un acut spirit autocritic. Supoziția din urmă e mai plauzibilă, știut fiind că Liviu Marian a fost „mai totdeauna nemulțumit“ de sine². În asemenea condiții, rezervele pe care le-a avut față de creațiile sale literare sînt explicabile. Datorită reținerilor care-i sînt specifice, n-a dat frîu liber avîntului poetic care-l impulsiona, temperîndu-l cu prudență. Într-o scrisoare, apărută în **Revista Bucovinei**, declară că „am preferat să public rar și puțin dintr-un spirit de autocritică care-mi spunea că poetul trebuie să fie mai exigent decît eseistul, care, chiar dacă ar greși, poate fi rectificat, sau poate însuși reveni, lucru imposibil la poezie“³.

Nemulțumirea lui Liviu Marian nu s-a consumat numai la tensiuni scăzute, ci a luat, uneori, și forma revoltei. Prietenii și contemporanii săi au văzut în el un „răzvrătit din fire“⁴, care a reacționat la tot ce i s-a părut injust și nelalocul lui. Datorită acestei atitudini refractare, l-au șocat, nu o dată, azezările ruginite ale timpului, opacitatea

celor de la conducere. Sensibilitatea lui nu putea suporta, în special, indiferența față de starea înapoiată culturală a românilor din Imperiul Austriac. Simțea nevoia să reacționeze, s-o condamne. A folosit, pentru aceasta, atît ironia verbală, cît și cuvîntul transpus în litere de tipar. Atitudinea lui belicoasă n-a plăcut multora. A devenit agasantă și incomodă. Consecința a fost o izolare de durată. Totuși Liviu Marian nu s-a schimbat. A rămas același și mai tirziu.

Prima manifestare de intransigență publică a avut-o ca student. Terminase liceul din Suceava și, înscris la Facultatea de filozofie și litere a Universității din Cernăuți, a făcut parte din societatea studentască **Junimea**. N-a fost de acord cu statutele ei, cu viața colegilor de studiu. În urma criticelor pe care i le-a adus, cei care i-au împărțat părerile s-au desprins de **Junimea**, înființînd, în 1905, o nouă societate studentască, **Dacia**⁵. Ca primul ei președinte, a condus-o puțin, pentru că, după obținerea diplomei de licență, a trebuit să se reîntoarcă la Suceava, unde-l aștepta o catedră de limba română și limbi clasice, la liceul de băieți. Aici, detestînd apatia inoperantă a urbei, a renunțat la poziția sa de simplu spectator ironic al strădaniilor de mai bine pe care le manifestau intelectualii acelei vremi, angajîndu-se din plin în viața cetății. Și-a inaugurat activitatea civică, fiind „unul din întemeietorii reuniunii de cîntare **Ciprian Porumbescu**, ba chiar acela care, într-un moment de fericită inspirație“, a propus să i se dea acest nume⁶. Urmărindu-i evoluția ascendentă, surprinsă în primele contacte cu publicul, a consemnat-o cu satisfacție în coloanele ziarului **Deșteptarea** din Cernăuți, arătîndu-și întreaga încredere în viitorul reuniunii.

În aceeași febrilă perioadă de început de românizare a vieții spirituale din Suceava, tot lui Liviu Marian îi revine meritul de a fi reușit să formeze o primă trupă teatrală în localitate. Apelînd la tineri entuziaști, cu talent, scriitorul a prezentat, cu concursul lor, în 1905, atît pe scena municipiului Suceava, cît și pe cea din Rădăuți, comedia **O căsnicie**, de G. Ursachi⁷. Ca să-i asigure reușita, a interpretat el însuși rolul personajului Pipirig. N-a fost singura lui ipostază de actor, determinată de ambiția sa regisorală, căci în 1906 a jucat în **O noapte furtunoasă** a lui Caragiale, deținînd rolul lui Rică Venturiano⁸.

Muncitor și ambițios, ar fi vrut ca cele două formații sucevene să se ghideze numai după indicațiile lui. Cum însă asemenea subordonare n-a fost posibilă, pentru că și alți cărturari ai urbei și-au permis să-și exprime opiniile în legătură cu bunul mers al colectivelor culturale existente, faptul a declanșat, din partea scriitorului, o adevărată tornadă de articole acuzatoare la adresa acestora. Deoarece n-a izbutit să-și reducă la tăcere adversarii, indignat de imixtiunea lor permanentă, se autoexilează, nemaivenind la Suceava decît sporadic.

Atitudine contrastantă a avut Liviu Marian și față de **Societatea scriitorilor români** de curînd înființată. Inițial, după numirea sa ca membru al acestei societăți, i-a oferit întregul său sprijin, participînd activ la șezătorile organizate de conducere, în 1910, în ținutul Sucevii. Ulterior însă bunele relații se deteriorează, motivele fiind aceleași opi-

nii divergente specifice profesorului din Suceava. În urma tensiunilor intervenite, Liviu Marian refuză să mai plătească cotizațiile lunare obligatorii, iar societatea îl radiază din controalele ei. Repunerea în rândul membrilor societății s-a făcut târziu și anevoie. Și mai greu i s-a putut obține o înfrimă pensie care îi era absolut necesară, fiind grav bolnav, înainte de moarte ⁹.

Părăsind orașul avânturilor tinerești, dintr-o reacție spontană, necontrolată, Liviu Marian semnează condica de prezență în cancelaria mai multor școli secundare din Vechiul Regat, pînă cînd, în 1917, chemat de „Zemsva gubernială a Basarabiei“, pleacă la Bălți ca lector de limba română la cursurile de pregătire a învățătorilor din regiune ¹⁰. Aici desfășoară o vie activitate instructiv-educativă, ocupîndu-se în același timp de reeditarea manualelor școlare în circulație și reușind să susțină apreciate acțiuni culturale la țară. Ulterior trece ca director al liceului „Hasdeu“ din Chișinău. Rămîne în această calitate pînă cînd, istovit de boală, iese la pensie înainte de termen. Abandonîndu-și munca didactică, se retrage la Craiova, unde dispare la scurt timp.

Pe cînd era director, fiind informat că Facultatea de teologie din localitate scoate la concurs catedra de literatură română, se hotărăște spontan să se prezinte la examen. Îl tenta perspectiva ascensiunii universitare. Cum prima condiție a concursului era doctoratul, în 1927 și-l dă la Universitatea din Cernăuți cu teza : **Contribuții la istoria literaturii române din secolul al XIX-lea**. Lucrarea e alcătuită dintr-o culegere de studii, parte publicate anterior, parte inedite. Nu toate au adiacență directă la literatura română. Subiectele de conținut colateral au : **Pușkin în românește, Un culegător și traducător de versuri românești, M. S. Mökesch**.

Studiile care se referă la scriitori români nu analizează întreaga lor activitate literară. Se rezumă doar la interpretarea unei singure opere considerată de autor ca meritînd atenție. Sub incidența aceasta intră lucrări ca : **Lexiconul de conversație a lui Gh. Asachi, Dialogul și vocabularul în trei limbi ale Pitarului Ianache Pascal**. Parcurgînd subiectele de istorie literară abordate de teza de doctorat a lui Liviu Marian, impresia ce se desprinde e că ele formează un volum „de serviciu“, menit să facă față dosarului ce i se cerea în grabă. Altfel, cunoscînd meticulozitatea cu care-și elabora studiile, e greu de presupus că scriitorul n-ar fi putut încheia o lucrare care să-l impună posterității. Or, luat prin surprindere de propria-i hotărîre, n-a corespuns exigențelor stabilite. Consecința a fost că membrii comisiei l-au preferat, în locul lui, pe Ștefan Ciobanu, cărturar cunoscut ¹¹.

În urma înfrîngerii suferite, Liviu Marian n-a abandonat preocupările sale de istorie literară. Dimpotrivă, și le-a continuat cu și mai multă perseverență. Faptul s-a datorat dorinței stăruitoare de a se reabilita atît în fața propriei conștiințe, cît și a multitudinii lui de cunoscuți. Intenționa să demonstreze că pentru el efectuarea unei monografii literare nu-i o dificultate insurmontabilă. În consecință și-a propus să elaboreze un studiu de proporții despre viața și opera lui B. P. Hasdeu.

Mai lucrase și înainte în direcția aceasta. În 1925 publicase broșura **Hasdeu și Rusia**, iar în 1927, **Hasdeu și Eminescu**. Reluând acum subiectul, extinde sfera analizelor inaugurate realizând trei capitole ale intenționatei lui monografii : **B. P. Hasdeu, schiță biografică**, 1928, **Al. Hasdeu și Academia Română**, 1932, **Activitatea publicistică a lui B. P. Hasdeu**, 1932. Păcat că strădania inițială n-a continuat pînă la capăt, concretizîndu-se într-o operă pertinentă adusă ca omagiu celui de la a cărui moarte se împlineau în 1932, cînd au apărut broșurile menționate, 25 de ani.

Atașamentul spiritual al lui Liviu Marian față de B. P. Hasdeu se datorește nu numai influenței exercitată de marele savant asupra epocii în care scriitorul bucovinean și-a făcut studiile și s-a format intelectual, ci și faptului că proeminentul om de știință și-a terminat ultimele clase de liceu la unitatea de învățămînt pe care scriitorul sucevean o conducea ca director. Ca să-i asigure acesteia condiții superioare de studiu și prestigiul de care s-a bucurat în trecut, a concentrat în cancelaria școlii cadre didactice de elită. Printre ele a figurat lingvistul Th. Simenschy, scriitorul N. Dunăreanu, scriitorul macedoromân Nuși Tuliu, Constantin Alexandrescu, fostul șef de promoție al **Liceului Internat** din Iași etc.¹²

Cum Liviu Marian n-a renunțat ușor la aspirațiile sale de ordin universitar, profitînd acum de mînunchiul de profesori emeriți adunați în jurul lui, încearcă să-și transforme școala secundară, cum i se spunea atunci, în institut de învățămînt superior. Asemenea împliniri îi depășeau însă posibilitățile de realizare. Ca să nu-și abandoneze total înăripările, s-a consolat, în cele din urmă, cu înființarea unei universități cultural-științifice care a funcționat în localul liceului. După cum declară însuși, într-un memoriu de activitate, în cadrul acestei universități a predat „cursuri sistematice de istoria limbii și literaturii române”¹³. Universitatea a avut trei secții : literară, juridică, medicală¹⁴.

În tendința de a șterge neșansele ascensionale înregistrate pînă atunci și a se impune ca om al culturii, Liviu Marian n-a recurs numai la monografia proiectată, ci s-a lansat într-o serie de articole de conținut eterogen. Colaborează nu numai la reviste literare ca : **Luceafărul**, **Convorbiri literare**, **Adevărul literar**, **Floarea soarelui**, ci și la ziare de circulație zonală cum sînt : **Școala moldovenească**, **Renașterea Moldovei**, **Glasul moldovenesc**, **Sfatul țării**. De vreme ce peste materialele publicate în presa cotidiană s-a așternut uitarea, un studiu asupra lor n-ar fi lipsit de interes.

Deși actele de ripostă malițioasă și de comportare dură, pe care și le permite Liviu Marian, îl prezintă ca pe un temperament sangvinic, intempestiv, în intimitatea ființei sale jinduiește după liniște și pace. Reversul acesta e normal și logic, pentru că în urma agitațiilor pe care le trăiește pînă la epuizare fizică, schimbarea atitudinii în relațiile sociale se impune. Cei ce l-au cunoscut, susțin că evita vacarmul străzii, căutînd singurătatea¹⁵. Unii dintre ei își amintesc că, pe cînd era la Suceava, se plimba pe lumina difuză a amurgului, colindînd tăcerile din jurul mănăstirii Zamca. Poate că tot aceeași nevoie de singurătate l-a

împins și mai departe, pînă în afunduri de țară, de unde nu s-a mai întors decît la presentimentul sfîrșitului.

Cunoscîndu-i alternanțele sufleștești contradictorii munca de creație a lui Liviu Marian trebuie considerată și ea ca un loc de refugiu. A cultivat-o, pentru că îi oferea posibilitatea să se distanțeze de cel din jur, creîndu-și o lume proprie, formată din eroi modești și tăcuți, Transfigurîndu-i literar, le-a spus **Suflete stinghere**. S-a apropiat de ființa lor, deoarece n-aveau nimic agresiv în ei. Prezența lor inofensivă nu-i putea reedita corosivitatea verbală din perioada micilor rivalități sucevane.

Pesimismul schițelor și nuvelelor din acest prim volum nu se datorește numai discrepanțelor dintre aspirațiile autorului spre mai înalt și realitatea oprimantă, ci și curentului eminescian prelungit în Bucovina pînă după 1900. Sub imperiul ambilor factori, personajele implicate în acțiune sînt niște inadaptabili care au renunțat la conveniențele sociale obișnuite. Trăind din amintirea trecutului sau din așteptări neîmplinite, au fragilitatea unor plante de seră care nu pot rezista la lumina vremurilor noi. Cele vîrstnice reprezintă boierimea falimentară, scoasă din circuitul vieții economice. Cele tinere poartă amprente neîmulțumirii unor situații apăsătoare, generate de inechități de clasă. Constituind mica funcționărimă a orașelor de provincie, ele duc o existență mizeră, tănuită în locuințe periferice, diforme și bolnave de igrasie. Din cauza situației lor precare, personajele lui Liviu Marian n-au tăria confruntărilor deschise. De aici lipsa de conflict a prozelor. Locul lor îl iau destăinuirile unor întîmplări petrecute mai de mult, sau a unor sentimente păstrate în taină. Pentru a scăpa de povara lor, eroii se adresează, de obicei, unor confidenți întîlniți în localuri de vară la vreme de noapte. Confesiunile au glas stins, de copil orfan.

Pentru că nu aspiră la construcții epice complicate, Liviu Marian lucrează cu un singur erou. Indiferent de sex, acesta e văduv sau necăsătorit, ca autorul la vremea respectivă. Sensibilitatea lui fiind mai accentuată decît a acelor care-și duc viața în doi, evenimentele ce trec peste el au rezonanță mai puternică.

Disponînd de un singur personaj, prozele lui Liviu Marian sînt monocorde. Nu cunosc diversitate tipologică. Le lipsește spiritul inventiv. Conțin o atmosferă grea, de destrămare suflețească. Acțiunea statică ce le caracterizează, le apropie de literatura lui Sadoveanu și Brătescu-Voinești. Înrudirea cu lucrările celui din urmă se remarcă în special în **Microbul** lui Brătescu-Voinești și **Răzbunarea** lui Liviu Marian. În ambele narațiuni, eroii schițelor, salariați mărunți, sînt victimele unor glume de prost gust ale colegilor de birou care nu le cunosc situația exasperată de acasă. Distracțiile lor ieftine adîncesc nenorocirea protagoniștilor.

La întreținerea lirismului lui Liviu Marian contribuie, în bună parte, și descrierile de natură. Pentru a le pune în concordanță cu fondul narațiunilor, ele abundă de ploi purulente, de stele ce se sting în nemărginire, de nopți tîrzii cu cerul mohorit. Nu se încadrează întotdeauna

una organic în expunere, ca la Sadoveanu. Au de multe ori proporții ce depășesc necesarul. Liviu Marian le dă amploare, pentru că, fiind orășean, simte nevoia naturii care să-i exteriorizeze sentimentele.

În volumul **Printre stropi**¹⁶, nota elegiacă dispare. Odată cu ea încetează și discursivitatea personajelor. Acțiunea nu mai trenează ca mai înainte. Are mers onctuos, antrenant. Contribuie la propulsarea ei nu numai noua problematică adoptată, ci și modificarea structurală a construcției. **Stropii** lui Liviu Marian n-au nimic comun cu cei din expresia „printre picături”, ei nefiind decât pretexte ale unor meditații despre lume și viață. Felul cum îi utilizează Liviu Marian, amintește de volumul lui Emil Gîrleanu **Din lumea celor ce nu cuvîntă** care încearcă aceleași interpretări existențiale. Dacă Emil Gîrleanu e mai voalat în concluzii, Liviu Marian, în schimb, le indică direct, demonstrînd prin stropul de apă, de exemplu, că fericirea nu trebuie căutată întotdeauna pe înălțimi, ci și jos, pe pămînt. Ceilalți stropi, de lacrimă, de sînge, de cerneală, de vin stăruie asupra altor adevăruri similare.

Partea a doua a volumului, deși păstrează aceeași tentă filozofică, renunță la alegoriile utilizate pînă acum, angajînd, ca modalitate literară, parabola. Schițele îmbrăcate în asemenea hlamide dezbat subiecte de ordin moral, analizează sentimente, subliniază atitudini. Lucrarea care nu se încadrează în tematica volumului este **Banul**. Descinde, ca inspirație, din **Istoria unui galben și a unei parale** a lui Alecsandri, subliniind dependența lui Liviu Marian de antecesorii. Cu toată lipsa de originalitate a acestei piese, **Printre stropi** este un volum superior artisticeste **Sufletelor stinghere**. Îl distanțează de debutul editorial al autorului atît proporționalitatea construcțiilor narative, jocul imaginativ al conținutului, cît și tăietura frazei.

Oprindu-și aici creația epică, Liviu Marian revine asupra ei la o vîrstă cînd nu mai are spontaneitatea construcției narative și nici fluxul verbal necesar. Din cauza aceasta, volumul **Din cele ce-mi aduc aminte**, pe care și-l propune să-l realizeze, nu prinde consistență. Bunele intenții ale autorului s-au limitat la un singur fragment, de extindere redusă, apărut în **Făt-Frumos**¹⁷. Intitulat **Sacagiul sucevean**, el e reprezentativ pentru întreaga lucrare ce trebuia să ia ființă. După cum reiese din titlul **Din cele ce-mi aduc aminte**; volumul trebuia să aibă caracter evocativ, reflectînd imaginea Bucovinei așa cum a surprins-o scriitorul cu ani în urmă. Luînd ca model rememorările lui Em. Grigorovitz¹⁸ și ale lui Leca Morariu¹⁹, Liviu Marian intenționa să imprime rememorărilor aceeași atmosferă de lirism nostalgic pe care a întîlnit-o și în paginile antecesorilor. N-a izbutit însă, pentru că a acumulat un număr prea mare de informații pe un spațiu tipografic restrîns. Multitudinea lor a sufocat narațiunea, încît fragmentul are mai degrabă caracter de inventar al particularităților trecutului decît aspect de evocare literară.

În imperiul poeziei, Liviu Marian n-a intrat prea des. Deși a început să scrie versuri de pe băncile universității²⁰, se impune atenției abia în 1912, cînd publică puține poezii elegiace în **Junimea literară**. În 1919 trece la **Sburătorul** lui Eugen Lovinescu, abia atunci înființat. Nu

se simte însă în largul lui sub privirea scrutătoare a maestrului și în atmosfera experiențelor moderniste din acest laborator literar. Bate, în consecință, la ușa altor redacții. Colaborările lui la **Adevărul literar și artistic**, la **Luceafărul**, la **Cosinzeana** sînt pasagere, pentru că poetul are mereu de făcut obiecții colectivelor de redacție, războindu-se cu ele.

Ultimele lui poeme au apărut în **Făt-Frumos** și **Revista Bucovinei**. Nu excelează ca ținută artistică. Au aceeași tematică întilnită și în creațiile anterioare. Pe lângă elogiul adus piesajului rustic și liniștei benefice, Liviu Marian imprimă versurilor sale caracter livresc și preocupări sociale. Exceptînd varietatea subiectelor, ceea ce mai atrage atenția în lirica lui este diferența stilistică de la poem la poem. În căutarea unor forme noi, împrumută, uneori, tehnica poezilor clasici. E cazul poemului **În drum** care începe în genul lui Alecsandri: „Pe drumul lung de țară ce duce la Sculeni”²¹ și termină în atmosfera îndoliată din **Cinele soldatului** a lui Gr. Alexandrescu: „A doua zi în zori / Săteni drumeți găsiră, chircit pe un ogor / Un biet plugar în zdrențe“... Deși transplantul nu dă roade bune, operația interesează pentru că vădește, pe de o parte, resursele epuizate ale poetului, pe de altă parte, strădania lui de a nu renunța la disponibilitățile artistice ale versului.

NOTE

¹ Victor Morariu, **În amintirea lui Liviu Marian**, în **Revista Bucovinei** an II, nr. 1, 1943, p. I.

² **Ibidem**.

³ Fragment dintr-o scrisoare a lui Liviu Marian, în **Revista Bucovinei**, an II, nr. 1, 1943, p. 15.

⁴ Victor Morariu, art. cit., p. 2.

⁵ N. Tcaciuc-Albu, **Studentul Liviu Marian**, în **Revista Bucovinei**, an. II, nr. I, 1943, p. 11, Emilian Dan Petrovici, **Societățile academice românești, forme ale luptei de emancipare socială și națională**, în **Suceava, Anuarul Muzeului județean**, VIII, 1981, p. 369.

⁶ Victor Morariu, art. cit., p. 2.

⁷ Victor Morariu, **Amintiri despre Liviu Marian**, în **Făt-Frumos**, an. XVIII, nr. 1, 1943, p. 5.

⁸ **Ibidem**.

⁹ Scrisoare a lui Liviu Marian către Leca Morariu, în **Făt-Frumos**, an XVIII, nr. I, 1943, p. 9.

¹⁰ Mihai Cărăușu, **Liviu Marian la Bălții Basarabiei**, în **Făt-Frumos**, an. XVIII, nr. 1, 1943, p. 22.

¹¹ Victor Morariu, **În amintirea lui Liviu Marian**, p. 3.

¹² Informație de la Vladimir Sciurevici, profesor Institutul politenic Iași, 1927.

¹³ Vezi Liviu Marian, **Activitatea mea publicistică, 1904—1927**, Chișinău,

¹⁴ Informație de la prof. Vladimir Sciurevici.

¹⁵ Leca Morariu, **Amintirii lui Liviu Marian**, în **Făt-Frumos**, XVIII, nr. 1, 1943, p. 2.

¹⁶ Liviu Marian, **Printre stropi**, Suceava, 1912.

¹⁷ Liviu Marian, **Sacagiul sucevean**, în **Făt-Frumos**, an. XVI, nr. 6, 1941, pp. 160—163.

¹⁸ Em. Grigorovitză, *Cum a fost odată*, București, 1911.

¹⁹ Leca Morariu, *Ce a fost odată. Din trecutul Bucovinei*, Cernăuți, 1922.

²⁰ Liviu Marian, *Activitatea mea publicistică*.

²¹ Liviu Marian, *În drum*, în *Făt-Frumos*, an. XVI, nr. 4, 1941, pp. 102—103.

TEMPÉRAMENT ET CRÉATION CHEZ LIVIU MARIAN

Résumé

Créateur, contemporain de Sadoveanu, Rebreanu et Arghezi, l'écrivain Liviu Marian a signé de la poésie, de la prose et des études littéraires. Ayant un caractère intempestif, il a critiqué véhément les formes vieilles de son époque. Voilà pourquoi il a mécontenté plusieurs. Cette attitude dure, qu'il a adopté, n'a pas influencé son oeuvre. Ses créations littéraires s'imposent par un facture contraire, modéré, de nuance pessimiste.